پەروەردەی نوێ لەدیدی گەورە پەروەردەکارانی جیهان.. وەرگێڕان و ئامادەکردن: عیسا بۆتانی

ئەفلاتۆن پێیوایە کەوا دەبێت مەبەست لە پەروەردە ئامادەکردنی هاووڵاتی باش بێت و، هاووڵاتی باش بە بڕوای ئەو؛ کەسێ هاوسەنگ و خاوەن ئەزموون و خوڕەوشتی باش و مەرد و دادناسە. ئەفلاتۆن لە کۆمارەکەی خۆیدا هاووڵاتی بەسەر سێ چین دابەش دەکا، چینی پیشەکاران و جەنگاوەران و فەیلەسۆفەکان کە دوا چینن کە ئەرکی ڕێنیشاندانی حکوومەتیان لە ئەستۆیە و پێویستە بە فۆرمێکی هەرە ئاستبەرز پەروەردە کرابن.

لەلایەکی دیکەوە هاووڵاتی باش و ڕۆشنبیر بە بڕوای ئەرستۆ مرۆڤی ئازادە، ئەو لەو بڕوایەدایە کە دوو مەرج هەن وادەکەن مرۆڤ ئازاد بێت. یەکێکیان سیاسییە و ئەوی دیکەیان ئابوورییە، لەڕووی سیاسییەوە مرۆڤ چەك هەڵبگرێت و دەنگ بدات و ئامادە بێت لە دامەزراوە گشتییەکاندا دابمەزرێت . لەڕووی ئابوورییەوە مرۆڤی ئازاد نابێت سەرقاڵی ئەو پیشانە بێت کە خەڵکانی دیکە پێی هەڵدەستن، چونکە پەروەردەی گونجاو بۆ ئەو بریتیە لە پەروەردەیەکی ئازاد و ئەگەر ژیریی مرۆڤ لە ئاژەڵ جیا دەکاتەوە کەواتە ئامانجی جیاوازی ئەو پەروەردە ئازادەیە خۆی لە چاندنی عەقڵدا دەبینێتەوە… ئەگەر پەروەردەیەکی ئازادمان بەخشییە تاك ئەوا نەك تەنها مرۆڤی ڕۆشنبیریمان دەست دەکەوێت؛ بەڵکو دەتوانێت ئامانجی هەرە باڵای ژیان بەدەست بێنێت کە بەختەوەرییە.

(ڕۆمانەکان)یش بەهەمانشێوە پێیانوابوو کە ئامانج لە پەروەردە ئامادە کردنی مرۆڤی ڕۆشنبیرە، تایبەتمەندییەکانی هاووڵاتی ڕۆناکبیر لێرەدا ئەوەیە کە لە گەنجاتییەوە هەڵگری خەسڵەتەکانی خۆڕاگریی و مەردایەتی و ڕێزگرتن لە خوداوەندەکان و دادپەروەریی و ئاقڵمەندیی و شارەزایی و زاڵبوون بەسەر خود؛ بێت. ڕۆمانییەکان پەروەردەیان بە ڕێگایەك دەزانی بۆ ئامادەکردنی هاووڵاتی، لە دەرەنجامدا هاووڵاتی بتوانێت بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری شارستانی خاوەندارێتی لە ویستی سەرکەوتووانەی خۆی بکات.

مارکۆس فایبۆس کوینتلیانۆس ی دامەزرێنەری بنەماکانی وتاربێژی

ڕۆمانی کەوا کاریگەری بەسەر خوێندنی باڵا لە ڕۆمانیادا هەبوو، لەبارەی ئامانج لە پەروەردەوە گوتوویەتی:(ئامانجی من لە پەروەردە ئامادە کردنی وتارخوێنی قسەزانە، لەمڕووەشەوە یەکەم شت کە مرۆڤ جیا دەکاتەوە بریتییە لە ڕەوشتباشیی… بۆیە ئێمە داوای ئەوەی لێ ناکەین لە قسەکردندا بەهرەمەند بێت؛ بەڵام خاوەن خوڕەوشتی بەرز بێت. لەبەر ئەوەی وتاربێژ ئەو کەسەیە کە دەتوانێت ڕێنوێنی و ئامۆژگاری بە حکوومەت بدات… وەکو دادوەرێکی دادپەروەر دەتوانێت بنچینەیەکی پتەو بۆ یاساکانی داڕێژێت و دواجار خراپەکاری لێ وەدوور بخات؛ ئەو خەسلەتەش تەنها لەو جۆرە وتاربێژەدا بەدی دەکرێت.

لە سەدەی بیستەمدا تێڕوانینەکانی فەیلەسوف و پەروەردەکاری ناودار جۆن دیوی لەبارەی پەروەردەی نوێگەرییەوە بەشێوەیەکی فراوان بڵاو بوویەوە، ئەو لەڕێی پەرتووکەکەیەوە (قوتابخانە و کۆمەڵگا) بۆچوونەکانی خستەڕوو کەوا پەروەردەی پیشەگەری و ئامانجە راستەقینەکانی پەروەردە پێویستە لەو گرفتانەدا پێکبهێنرێ کە تێکەڵ بە چالاکییە نۆرماڵەکاندا دەبن.

جۆن دیوی دەڵێت: (منداڵ تاکو پرسیاری نەبێت و بەدوای ئەو ڕێگایانەدا نەگەڕێت کە بۆ بەدەستهێنانی وەڵامەکەی یارمەتی دەدەن؛ فێر نابێت)، پەروەردەی راست لە دیدی ئەو تێکەڵبوونی راستەوخۆی تاك و ژینگەیە و ئەو لێکهەڵسوونەی نێوانیان گرفتی لێ دەکەوێتەوە کە پێویستی بە چارەسەر دەبێت.

(ئیدوارد کلابارید)ی پەروەردەکار و زانای دەروونناسی سویسری لە گۆشە نیگای خۆیەوە سیستەمی پەروەردەیی ناوخۆی وڵاتانی لەهی هاوردە کراو بەلاوە پەسندترە، لەمبارەشەوە دەڵیت:(پێویستە ئەو سیستەمەی هەڵقوڵاوی ناوەخۆیە جێگەی ئەو سیستەمە سەپێنراوە بگرێتەوە کە لە دەرەوە هاوردە کراوە).

ماریا مۆنتیسۆری پزیشك و مامۆستا و فەیلەسوف و زانایەکی دەروونناسی ئیتاڵییە، لەسەرەتادا پرۆژەیەکی فێرکاری تایبەت بە خاوەن پێداویستە تایبەتەکان داڕشت و تاکو دوایی فەلسەفەیەکی تایبەت بە گەشەپێدانی مرۆیی و فێرکردن داهێنا و ئەو خۆی زیاتر لە چوار هەزار هۆبەی خوێندنی دامەزراند و، لە ئێستادا لە سەرتاسەری وڵاتانی جیهان ناوەندی فێرکردنی مۆنتیسۆری هەیە و کار بەو فەلسەفەیە دەکەن کە لایەن ئەوەوە داڕێژراوە. ماریا مۆنتیسۆری لەبارەی ئامانجەکانی لە سیستەمی فێرکردن گوتوویەتی:(ئامانجی ئێمە ئەو سیستەمەیە کە لە دەرەنجامی چالاکییەوە دروست دەبێت، نەوەك ئەو سیستەمەی بەرهەمی وەستان و بێدەنگی و ملکەچبوون و سەپاندنە).
پەیڕەوی مۆنتیسۆری خۆی لە پرۆگرامێکی فێرکردن دەبینێتەوە کە

لەسەر بنەمای فەلسەفەیەك بونیادنراوە كەوا (هەر منداڵێك لەناوخۆیدا هەڵگری كەسێكە كە لە ئایندەدا دروست دەبێت).

هەروەها پەروەردەكاری ئەڵمانی كریچنەر دەڵێت:(با ڕێگە بە هۆبەیەكی خوێندن لە قوتابخانەیەكی كوڕان بدەین كە پەیڕەوی پرۆگرامی تیۆری دەكەن قوتابییەكانی خۆیان بڕیار بدەن ئاخۆ پەرتووك و دەفتەر هەڵدەبژێرن یانیش مشار و مقەست، بژاردە بخەینە بەر دەستی قوتابییانی هۆبەیەكی قوتابخانەیەكی كچانیش، ئاخۆ وانەی رووەك و زانستی خۆراكیی یانیش وانەیەكی كرداری لەناوی باخچە یانیش چێشتخانە هەڵدەبژێرن… بێگومان دەبینین نەوەت لەسەدی قوتابیان زیاتر حەز بەوە دەكەن لە كەشی بێزاری و تەمبەڵیی هۆبە دەرچن و بەوە چالاك و كاریگەرتر دەبن).

جۆن لۆك فەیلەسوف و بیرمەندی بەریتانی رایگەیاندووە كە ئەركی پەروەردە هاوكاری منداڵان نیە بۆ ئەوەی زانیاری لەبارەی زانستێك بەدەست بێنن، بەڵام ئەركی سەرەكی ئەوەیە ئەگەر دەرفەت بڕەخسێت مێشكیان بۆ زانین بكاتەوە.

لەسەدەی هەژدە، لە چاخی ڕۆشنگەریدا ژمارەیەكی زۆری زانایان دەركەوتن كە داوایان دەكرد ئازادی بە منداڵ ببەخشرێ و لە كۆتوبەندەكان رزگار بكرێن بە پرۆگرامی خوێندیشەوە.

لەو كاتەدا باوكی پەروەردەی نووژەن (ژان ژاك ڕۆسۆ) دەركەوت و داوای كرد منداڵ بۆ سرووشت جێ بهێڵدرێت، ئەو پێیوابوو كە سرووشت باشترین پەروەردەكارە؛ لەمڕووەشەوە گوتی:(ئامانجی من ئەوەیە زانین بە عەقڵ ببەخشرێ، بەڵام من خوازیارم كەوا ڕێگەی بەدەستهێنانی پیشان بدەم ئەگەر پێویست بكا). ڕۆسۆ جەختی لەوە كردەوە كەوا سرووشت مامۆستای سەرەكییە و مرۆڤ لە سێ مامۆستاوە فێر دەبێت: سرووشت و مرۆڤ و شتەكان.

هەروەها پێیوابوو كە ئامانج لە پەروەردە گەشەپێدانی تەواوی تاكە نەوەك تەنها لەپێناو هاووڵاتیبوون و ئامادەكردنی پیشەیی.